

LORENZO MATTOTTI: TÜZEK

Perzselő színek

Képregény-
legendák

KRÁNICZ BENCE

AZ OLASZ MŰVÉSZ MUNKÁI A KÉPREGÉNYES TÖRTÉNETMESÉLÉS HATÁRAIT FESZEGTETVE AZ EMBERI ÖSZTÖNVILÁG LEGMÉLYÉRE HATOLNAK.

A ki rajzfilmje, a *Medvevilág Sziciliában* révén találkozik először Lorenzo Mattotti munkáival, könnyen téves következtetéseket vonhat le az olasz alkotó művészetéről. Mattotti első, rendezőként jegyzett egész estés filmje is felvonultat néhány olyan motívumot, ami rendre előfordul az életműben – a homogén színpaltokból összeálló, olykor már-már absztrakt alakzattá változó karakterektől a hangsúlyos irodalmi alapanyagon át a politikai jellegű, társadalomkritikus felvetésekig –, de a rajzfilm egyszerre célozza meg a gyerek- és a felnőtt közönséget, emiatt pedig sokkal kezelebb, szabályosabb és szívemelengetőbb, mint a szerző képregényei. Az egyik legelismerettebb kortárs európai képregényalkotóként Lorenzo Mattotti képzőművészeti, irodalmi és filmes hatásokkal dúsítja a narratív logikát alkalmanként elbizonytalanító és felülíró történeteit, minél közelebb merészkedve az emberi elme és ösztönvilág szakadékszerű mélységeihez. Szerzői ambícióit először az 1986-ban megjelent *Tüzek (Feux)* albumban valósította meg maradéktalanul, amely a nemzetközi áttörést is jelentette Mattotti számára.

Az 1954-es, bresciai születésű művész képregénykészítői stílusa még úgy is könnyen felismerhető, hogy alkotói tevékenysége egyéb-iránt igencsak sokszálú: a képregények mellett illusztrációkészítéssel, videóművészettel és festéssel is foglalkozik. Sőt, építészként végzett, tanulmányait pedig saját bevallása szerint elsősorban a térábrázolásban kamatoztatja. Azt próbálja megjeleníteni, milyen súlya tud lenni az ember fölül magasodó épített környezetnek,

hogy válik belső, pszichikai élménnyé az egyént körülölelő látvány. Ezáltal a képregényes látványvilágokra gyakran jellemző díszletszerűséget igyekszik elkerülni: figurái nem válnak le a környezetükről, hanem konfliktusba kerülnek

„Önmagában élő organizmus”

vele, a természeti és a mesterséges terek beférkőznek a hősök gondolatai közé. Ez a szemlélet Mattotti kontúr- és színkezelésére éppen úgy hatással van, mint történeti pszichoanalitikus motívumrendszerére, álomszerű, szabálytalan térszerkezeteire, vagy akár az olyan ökológiai vonatkozásokra is, mint amelyekre a *Medvevilág Sziciliában* nézői vagy a *Tüzek* olvasói felfigyelhetnek.

„MA ÉJJEL SZÍNESBEN ÁLMODUNK”

A hetvenes években Mattotti az avantgárd Valvoline művészkollektíva tagjaként lett ismert. Inspirációit részben az amerikai underground képregényből, főként Robert Crumbtól merítette, de ő maga nem tartozott az undergroundhoz, mert a hetvenes évek végének progresszív olaszországi művészeti életében viszonylag hamar sikeres lett, köszön-



hetően a Valvoline-alkotók egységes fellépésének is. A rövid ideig a Rómában tartózkodó Charles Burnst (*Black Hole*) is a soraiban tudó csoport sokféle művészeti hatás beolvasztására és a kulturális regiszterek közötti határvonalak elmosására törekedett: a 20. század modern képzőművészeti stílusirányzataihoz éppen olyan lelkesen fordultak ötletekért, mint az olasz erotikus vígjátékokhoz és az amerikai képregényekhez vagy divatlapokhoz. Mattotti ebben a művésztársaságban barátkozott össze Fabrizio Ostanival, aki a következő évtizedekben Jerry Kramski álnéven számos képregényéhez írt forgatókönyvet, és az Eisner-díjat is együtt vehették át 2003-ban, a *Dr. Jekyll és Mr. Hyde* adaptációjáért.

Kramski a leggyakoribb alkotótárs, de Mattotti más írókkal is előszeretettel dolgozik együtt, vagy dolgoz fel klasszikus műveket a saját stílusában. Készített közös zenei-művészeti albumot Edgar Allen Poe *A hollója* alapján Lou Reeddel; volt felesége, Lilia Ambrosi forgatókönyve alapján rajzolta meg egy párkapcsolat erőteljesen önéletrajzi jellegű történetét (*The Man at the Window*), *Jancsi és Juliska*-feldolgozásához Neil Gaiman írt szöveget; és többször is dolgozott együtt az argentin író-pszichológussal, Jorge Zentnerrel (*Caboto*, *The Crackle of the Frost*). A *Medvevilág Sziciliában* Dino Buzzati ifjúsági regénye alapján készült, a *Képes poémát* is jegyző Buzzati pedig ugyancsak olyan művész volt, aki egyszerre gondolkodott szövegben és képen, tehát Mattotti ezúttal is vele rokon alkotó szerző munkáját dolgozta fel.

A szerteágazó művészi hatások a Mattotti által írt és rajzolt, már csak emiatt is az életmű kivételes darabjaként személhető *Tüzek* lapjain is szembeszökőek. A disztópikus háttérrel sugalló történetben egy frissen alapított állam katonáit követjük, akik a Saint Agatha nevű déltengeri sziget felé hajóznak, hogy anektálják – vagy, ha nem tudják kitzúzni a zászlajukat, rom-



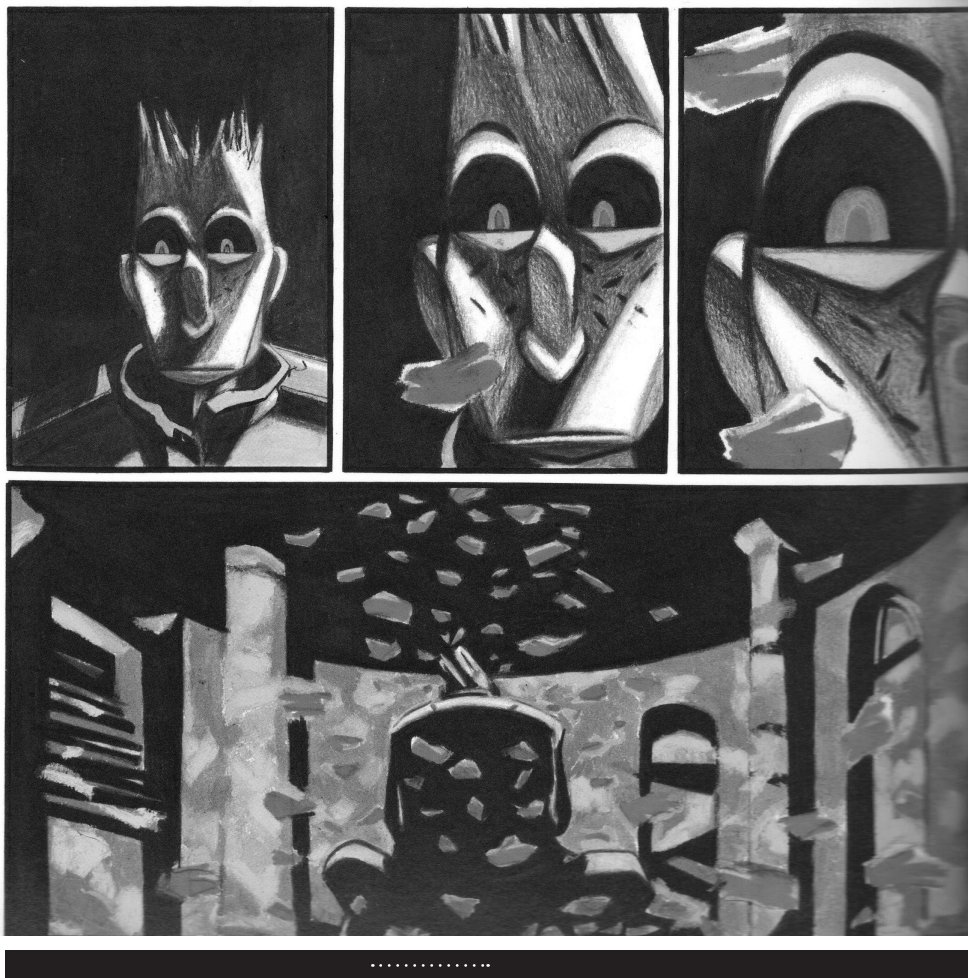
má lőjék a szigetet. A haditengerészek egyike Absinthe hadnagy, akit első pillantásra megbabonáz a sziget dús zöldjének és a körülölelő tenger mélykékjének látványa, a cselekmény folyamán pedig beszippantja, uralma alá hajtja őt Saint Agatha mágikus természeti őseréje. Absinthe végül a sajátjai ellen fordul, elhatalmasodó örülete – amit megvilágosodásnak is hívhatunk – a legénység teljes pusztulását vonja maga után. Maga Absinthe túléli a kalandot, hogy élete hátralévő részében olyasmit próbáljon megfeszíteni vagy más eszközzel megragadni, ami túl van fogalmi határainkon: a sziget fényét, perzselő tűzét, amely hatalmasabb, mint az ember.

A történet Joseph Conrad regénye, *A sötétség mélyén* alaphelyzetét idézi, főként a főhős útja szempontjából: a különleges küldetést teljesítő katonán lassan, de biztosan elhatalmasodó örület a regénybeli Marlow és Kurtz ezredes leírhatatlan tapasztalatait idé-

„Megfejtésre váró vizuális rejtvény”

zi. Eszünkbe juthatnak Werner Herzog filmjei is, mert ahogy a természeti állapotban az egyénről leperreg a civilizáció máza, és a természetet kizsákmányolni igyekvő emberek végül egymás gyilkosai lesznek, az a folyamat az *Aguirre*, *Isten haragjából* és a *Fitzcarraldóból* ismerős. Az inspirációk sokféleségéről árulkodik az is, hogy Mattotti nyilatkozata szerint a *Tüzek* rajzolása közben Peter Gabriel és Brian Eno zenéjét hallgatta. A zenei hatás talán a történet földöntúli melankóliájában érhető tetten.

A képi világ ugyancsak gazdagon merít különféle művészeti hagyományokból, a Mattotti által kikísérletezett eklektikus, posztmodern stílus viszont jellegzetesen a sajátja. Noha következetesen képregényes formában gondolkodik, vizuális mintáit a századforduló modernista festészeti iskolái adják. A legtöbbet a francia posztimpreszionistáknak, főleg Pierre Bonnard-nak és Félix Vallottonnak köszönheti. Homogén



ELTEMETETT KÉPEK

Saint Agatha szigete eltörlí a különbséget értelem és ösztönvilág, egó és id között. A pszichoanalízisből ismerős fogalmak használata azért indokolt, mert Mattotti pszichológiai érdeklődése más munkái olvastán is nyilvánvaló. A *Dr. Jekyll és Mr. Hyde* és a freudi tanok közelsége magától értetődő, de valójában a *Crackle of the Frost* világutazó hőse is a saját pszichéje legmélyére akar leásni, hogy megértse, miért képtelen a kötődésre, miért utasította el a barátnőjét, aki gyereket akart tőle.

A racionalitás és az ösztön kapcsolata, illetve billenékeny egyensúlya a Mattotti-képregények látványvilágában is visszaköszön, mert a túlbujánzó képek éppen úgy széteséssel fenyegetik a narratív kontinuitást, mint a pszichológiai „ősvalami” a társadalomban létező, tervező ember tudatát. Egy ponton túl a *Tűzek* főhőse sem képes az értelemadásra, az összefüggések teremtésére, ehelyett behódol a puszta látványnak és érzetnek, a sziget irracionalis jelenlenségének.

színfoltokból összeálló emberalakjai a tér képelemeivé alakulnak. Ez a sajátos, kontúrokat, testhatárokat elbizonytalanító technika a *Tűzek*-ben a természetbe fokozatosan „beleolvadó” főhős útját jelzi, azt a tudatmódosító hatást mutatja, amellyel a természet öntudatának, Bruno Latour filozófus fogalmával „ágenciájának” megtagasztalása együtt jár. A sziget világát pasztelles földszínekkel, a katonák hadihajóját és fegyvereit a fekete árnyalataival és a konstruktívizmust idéző, szigorú, éles geometriai formákkal rajzolja meg. A sziget lakatlannak mutatkozik, pontosabban önmagában élő organizmusnak tekinthető, de két teremtménye önálló alakban is felbukkan. A természeti világot képviselő, hűvös harmóniát sugárzó gnómok színekkel töltik meg Absinthe hadnagy szürke elméjét („ma éjjel színesben álmodunk”), a Saint Agathán felcsapó lángok így egyszerre jelölik az

„Behódol a puszta látványnak”

őrület vagy a tisztánlátás tisztítóüzét és az érzékelés határait megváltoztató, transzcendens élményt.

Az erőteljesen képzőművészeti ihletettséggű képek folyton azzal fenyegetnek, hogy képregényként, vagyis történetté szerveződő képek együtteseként olvashatatlanná teszik Mattotti műveit. Ha minden egyes kép megfigyeltésre váró vizuális rejtvény, úgy a képek közötti narratív kötőszövet aggasztóan elvékonyodik. Mattotti munkáinak tétje, hogy a cselekményháló elég erős marad-e az olvasáshoz – ezt a célt szolgálják például a megszokott téglalap alakban, szabályosan elrendezett képpanelek. A jellegzetes látványvilággal így végül is történeteket mesél, ha nem is konvencionális történeteket: a hagyományos narratív logikát kikezdő, álomszerű asszociációkkal és elliptikus szerkezettel dolgozó elbeszélőforma képregényes lírává, poémává alakul a médiumban gyakrabban alkalmazott „prózanyelv” helyett.

Az elembertelenedés, a beolvadás a sziget élővilágába ebben az értelemben a belső, eltemetett képek felszínre hozását jelenti, a psziché ismeretlen tájainak felfedezését – ahol a felfedezés, a megismerés ára a magány és az őrület.

Mindazonáltal a *Tűzek* 2020-ban – emlékezzünk egy másik disztópia címére: *2020: A tűz birodalma* – a klímakatasztrófa előérzeteként is olvasható, nem csak pszichoanalitikus utazástörténetként. Absinthe őrületbe kergetése a sziget védelmi reakciója, hogy ne váljon a mindent bekebelezni vagy elpusztítani vágyó emberek áldozatává. A természet ágenciája nem racionális tervezésre épül, hanem az immunrendszer munkájára hasonlít. A történet végén fellobbanó tűz olyan hevítő láz, amely megvédi Saint Agathát. A hadnagy ennek az élő rendszernek a működésébe lát bele, de ezt a tudást nem emberre szabták. Nem csoda, hogy Absinthe soha többé nem akarja látni az éjszakát lángba borító tűzek látványát, csak a láng napfényt – de már nincs visszaút. •